

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ З УРАХУВАННЯМ ОЗНАК СУБ'ЄКТІВ ОХОРОННИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

CLASSIFICATION OF MEASURES OF CRIMINAL LAW IMPACT CONSIDERING ATTRIBUTES OF THE SUBJECTS OF PROTECTIVE CRIMINAL LAW RELATIONS

Павлова Т.О.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

Стаття присвячена розгляду одного з дискусійних питань вітчизняного кримінального права – класифікації заходів кримінально-правового впливу, оскільки у нормах Загальної частини чинного Кримінального кодексу України законодавець досі не надав чіткої системи вказаних заходів. У статті як підстави класифікації розглядаються ознаки суб'єктів охоронних кримінально-правових відносин. Проаналізовано підстави застосування заходів кримінально-правового впливу щодо фізичних осіб, які скоїли злочин та визнаються суб'єктом злочину; фізичних осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, яке передбачено Кримінальним кодексом України як злочин, та не визнаються суб'єктом злочину; та юридичних осіб.

Ключові слова: заходи кримінально-правового впливу, кримінальна відповідальність, інші заходи кримінально-правового характеру, фізичні особи, юридичні особи.

Статья посвящена рассмотрению одного из дискуссионных вопросов отечественного уголовного права – классификации мер уголовно-правового воздействия, поскольку в нормах Общей части действующего Уголовного кодекса Украины законодатель до сих пор не закрепил четкую систему указанных мер. В статье в качестве основания классификации рассматриваются признаки субъектов охранительных уголовно-правовых отношений. Проанализированы основания применения мер уголовно-правового воздействия в отношении физических лиц, которые совершили преступление и признаются субъектом преступления; физических лиц, совершивших общественно опасное деяние, предусмотренное Уголовным кодексом Украины как преступление, которое не признается субъектом преступления; и юридических лиц.

Ключевые слова: меры уголовно-правового воздействия, уголовная ответственность, иные меры уголовно-правового характера, физические лица, юридические лица.

Measures of criminal law impact in the article are classified taking into account attributes of subjects of protective criminal law relations. The system of measures of criminal law impact, which state responds to the committed crime with (socially dangerous act provided in the Criminal Code of Ukraine as a "crime"), taking into account characteristics of subjects of protective criminal law relations, consists of criminal liability being implemented through a system of certain forms, and subsystems of other measures of criminal law impact. The mechanism of implementation of criminal responsibility is being executed in respect of the subject of crime (general or special) and a special subject of criminal responsibility (for example, a minor, a pregnant woman, a person of retiring age, etc.). Commission by the subject of the relevant crime containing signs of a certain body provided for by the Special part of the Criminal Code of Ukraine constitutes the material basis for the implementation of criminal liability. The procedural basis for the implementation of criminal liability is a conviction entered into legal force (Part 1 Article 369, Part 2 Article 373 of the Criminal Procedural Code of Ukraine). The implementation of the mechanism of other criminal law impact is carried out by means of other criminal law measures against individuals, who are not recognized as subjects of the crime, but are subjects of protective criminal law relations, because they committed a socially dangerous act under the current Criminal Code of Ukraine translated as a "crime" (insane persons; those beyond the age from which criminal liability is incurred; minors beyond the age of maturity), and legal entities. Material basis for the implementation of other measures of a criminal law nature applied to individuals, who are not recognized as the subject of the crime, is the commission by a person of a socially dangerous act provided for by the current Criminal Code of Ukraine as a "crime". The court's decision is considered the procedural basis for the implementation of other criminal law measures (part 2 of Article 369 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). Implementation of the mechanism of other criminal law measures against legal entities is carried out comply with part 1 of Article 96-6 of the Criminal Code of Ukraine, through the application of the following measures: penalty (Article 96-7 of the Criminal Code of Ukraine); forfeiture of property (Article 96-8 of the Criminal Code of Ukraine); liquidation (Article 96-9 of the Criminal Code of Ukraine). The material basis for the implementation of other criminal law measures against legal entities is the commission by its authorized person, on behalf and in the interests of a legal entity, of any of crimes provided for in paragraphs 1-4 of the Article 96-3 of the Criminal Code of Ukraine. The procedural basis for the implementation of other criminal law measures against legal entities is the court's decision on the application to a legal entity of measures of a criminal law nature contained in the verdict, which convicts an authorized natural person, who has committed a crime under paragraphs 1-4 of Article 96-3 of the Criminal Code of Ukraine, and who has acted on behalf of and in the interests of the legal entity (par. 5 subp. 2 p. 4 Article 374 of the Criminal Procedure Code of Ukraine).

The article is finalized with the conclusion on the following: in connection with the chosen European integration course, the domestic legislator seeks to diversify the range of criminal law measures to expand the range of means of the state's response to a socially dangerous act provided for in the Criminal Code of Ukraine as a "crime". The studied measures of criminal law impact are scattered in the current Criminal Code of Ukraine in various sections, their legal nature and objectives are not clearly defined, which greatly complicates their enforcement.

Key words: measures of criminal law impact, criminal liability, other criminal law measures, natural persons, legal entities.

Правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам є першочерговим завданням вітчизняного кримінального законодавства, яке реалізується державою за допомогою механізму правового впливу (механізму правового регулювання).

У теорії права механізм правового регулювання розглядається як «взята в єдності система правових засобів (юридичних норм, правовідносин, актів), за допомогою яких здійснюється результативний правовий вплив на суспільні відносини» [1, с. 215–216].

У контексті заявленої проблеми виникає запитання: як співвідносяться поняття «правове регулювання» та «правовий вплив»? Слід погодитися з Н.А. Лопашенко, яка вважає, що будь-яке правове регулювання є правовим впливом, але не будь-який правовий вплив є правовим регулюванням [2, с. 146].

Юридична категорія «правовий вплив» є більш широкою та включає в себе не тільки систему специфічних юридичних заходів, а й правосвідомість, правову культуру, правові цінності та правові ідеї, які разом утворюють систему засобів кримінально-правового впливу. Кримінально-правовий вплив у загальному сенсі – це складний динамічний процес реалізації реакції держави за допомогою

кримінально-правових засобів на соціальне життя та поведінку людей. Кримінально-правовий вплив здійснюється у відповідній сфері за допомогою відповідних заходів, класифікації яких присвячено цю статтю.

У вітчизняній доктрині кримінального права визнано, що механізм правового регулювання, як правило, відбувається через реалізацію кримінальної відповідальності. Так, І.І. Митрофанов розглядає механізм регулювання кримінальної відповідальності (далі – МРКВ) як систему правових елементів, що закономірно беруть участь у впровадженні приписів кримінального права в поведінку суб'єктів конкретних правовідносин для досягнення вказаного в цій нормі результату завдяки застосуванню кримінально-правовим засобам впливу, через які реалізується кримінальна відповідальність. До структури МРКВ учений включає нормативний елемент регулювання кримінальної відповідальності, правовідносини, кримінально-правові засоби впливу та правозастосування (індивідуальне регулювання кримінальної відповідальності) [3, с. 4].

У зміст механізму кримінально-правового регулювання включається специфічний набір засобів правового впливу, з яких кримінальна відповідальність, хоч і є центральним, але далеко не єдиним. Тобто кримінальна відповідальність – центральний, але не єдиний захід кримінально-правового впливу, за допомогою якого держава реагує на скоєний злочин (кримінальне правопорушення).

У законодавстві та в кримінально-правовій доктрині питання про поняття та систему заходів кримінально-правового впливу у цілому та інших заходів кримінально-правового характеру зокрема, а також про співвідношення таких інститутів до теперішнього часу залишається остаточно невирішеним.

Система заходів кримінально-правового впливу, за допомогою яких держава реагує на скоєний злочин (суспільно небезпечне діяння, яке передбачено у Кримінальному кодексі України як злочин), з урахуванням ознак суб'єктів охоронних кримінально-правових відносин, складається з кримінальної відповідальності, що реалізується через систему певних форм, та підсистеми інших заходів кримінально-правового впливу.

Окремі аспекти системи заходів кримінально-правового впливу досліджено у працях вітчизняних учених: Л.П. Брич, В.К. Гришука, О.О. Дудорова, О.В. Козаченка, В.М. Куца, С.Я. Лихової, Н.А. Мирошніченко, І.І. Митрофанова, Н.А. Орловської, О.Ф. Пасеки, В.С. Сотніченка, М.І. Хавронюка, П.Л. Фріса, А.М. Яценка та інших.

Метою статті є дослідження заходів кримінально-правового впливу та їх класифікація з урахуванням ознак суб'єктів охоронних кримінально-правових відносин.

Реалізація кримінальної відповідальності відбувається щодо суб'єкта злочину (загального або спеціального) та особливого суб'єкта кримінальної відповідальності (наприклад, неповнолітній; вагітна жінка; особа пенсійного віку тощо) [4, с. 169].

З урахуванням положень норм чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) реалізація кримінальної відповідальності до вказаних видів суб'єктів відбувається через такі форми:

- призначення кримінального покарання (ст. ст. 65–73 КК України);
- призначення кримінального покарання із звільненням від його відбування (ч. 4 ст. 74; ст. 75, ст. 79, ст. 80 КК України);
- звільнення від подальшого відбування призначеного кримінального покарання (ст. 81, ст. 83–85 КК України);
- заміна невідбутої частини кримінального покарання більш м'яким кримінальним покаранням (ст. 82 КК України);
- судимість (ст. ст. 88–91 КК України);
- призначення кримінального покарання із застосуванням примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудних осіб (ч. 2 ст. 20, п. 2 ст. 93 КК України);

– застосування примусових заходів медичного характеру щодо особи, яка скоїла злочин у стані осудності, але до постановлення вироку (або під час відбування покарання – п. 3 ст. 93 КК України) захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 3 ст. 19 КК України). Після одужання така особа може підлягати кримінальному покаранню;

– застосування примусового лікування поряд із призначенням кримінального покарання до осіб, які скоїли злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (ч. 1 ст. 96 КК України);

– застосування спеціальної конфіскації (ст. 96-1, ст. 96-2 КК України);

– застосування щодо неповнолітнього, який скоїв злочин невеликої або середньої тяжкості, примусових заходів виховного характеру із звільненням його від кримінального покарання (ч. 1 ст. 105 КК України) [5].

Підстави призначення та застосування вказаних форм, завдяки яким реалізується кримінальна відповідальність, можна поділити на матеріальні та процесуальні.

Матеріальною підставою реалізації кримінальної відповідальності є скоєння суб'єктом суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу України.

Процесуальною підставою реалізації кримінальної відповідальності є обвинувальний вирок, який набрав законної сили (ч. 1 ст. 369, ч. 2 ст. 373 КПК України) [6].

Реалізація механізму іншого кримінально-правового впливу (форми) щодо фізичних осіб, які не визнаються суб'єктом злочину, але є суб'єктом охоронних кримінально-правових відносин, оскільки скоїли суспільно небезпечне діяння, яке передбачено чинним Кримінальним кодексом України як злочин, здійснюється за допомогою інших заходів кримінально-правового характеру. До таких суб'єктів відносяться: неосудні; особи, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність; неповнолітні особи, які не досягли вікової зрілості [7, с. 13–14], а також особливий суб'єкт кримінально-правових відносин – юридична особа. Особливістю такої форми реакції держави на скоєне суспільно небезпечне діяння, яке передбачене у чинному КК України як злочин, на відміну від кримінальної відповідальності, є те, що вона позбавлена кари, а пов'язана лише із державним примусом. Також слід відзначити, що вказаний інший кримінально-правовий вплив, який не пов'язаний із карою, здійснюється також щодо суб'єкта злочину, якого було звільнено від кримінальної відповідальності на підставі норм, передбачених IX розділом Загальної частини Кримінального кодексу України – «Звільнення від кримінальної відповідальності» (так звані загальні види звільнення від кримінальної відповідальності), або на підставі деяких норм Особливої частини Кримінального кодексу України (так звані спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності).

Реалізація механізму іншого кримінально-правового впливу щодо фізичних осіб, які не визнаються суб'єктом злочину, та фізичних осіб, які визнаються суб'єктом злочину, як виняток здійснюється шляхом:

– застосування примусових заходів медичного характеру до особи, яка скоїла суспільно небезпечне діяння у стані неосудності (ч. 2 ст. 19, п. 1 ст. 93 КК України);

– застосування спеціальної конфіскації (ст. 96-1, ст. 96-2 КК України);

– застосування щодо неповнолітнього, який вперше скоїв злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, примусових заходів виховного характеру із звільненням його від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 97 КК України);

– застосування примусових заходів виховного характеру до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, скоїла суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, перед-

баченого Особливою частиною Кримінального кодексу України (ч. 2 ст. 97 КК України);

– звільнення фізичної особи, яка визнана суб'єктом злочину, від кримінальної відповідальності на підставі норм Загальної частини (Розділ IX) та відповідних норм Особливої частини Кримінального кодексу України [5].

Матеріальною підставою реалізації іншого кримінально-правового впливу щодо фізичних осіб, які не визнаються суб'єктом злочину, є скоєння особою суспільно небезпечного діяння, яке передбачене чинним Кримінальним кодексом України як злочин.

Процесуальною підставою реалізації іншого кримінально-правового впливу щодо вказаних осіб є ухвала суду (ч. 2 ст. 369 КПК України) [6].

Реалізація механізму іншого кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб здійснюється (відповідно до ч. 1 ст. 96-6 КК України) за допомогою застосування таких заходів:

- штраф (ст. 96-7 КК України);
- конфіскація майна (ст. 96-8 КК України);
- ліквідація (ст. 96-9 КК України) [5].

Матеріальною підставою реалізації іншого кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб є скоєння її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених п.п. 1–4 ст. 96-3 КК України.

Процесуальною підставою реалізації іншого кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб є рішення суду про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, які містяться в обвинувальному вирокі, яким засуджується уповноважена фізична особа, яка скоїла злочин, передбачений п.п. 1–4 ст. 96-3 КК України, та діяла від імені та в інтересах юридичної особи (абз. 5 підп. 2 п. 4 ст. 374 КПК України) [6].

Таким чином, проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки: 1. У зв'язку із євроінтеграцією вітчиз-

<i>Класифікація заходів кримінально-правового впливу з урахуванням ознак суб'єктів охоронних кримінально-правових відносин</i>	
Форми реалізації кримінальної відповідальності щодо суб'єкта злочину та особливого суб'єкта кримінальної відповідальності	Інші заходи кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб, які не визнаються суб'єктом злочину; фізичних осіб, які скоїли злочин та звільняються від кримінальної відповідальності; та щодо юридичних осіб, через які реалізується інший кримінально-правовий вплив, який позбавлений карі
Щодо фізичних осіб	Щодо фізичних осіб
1. Призначення кримінального покарання (ст. ст. 65–73 КК України).	1. Застосування примусових заходів медичного характеру до особи, яка скоїла суспільно небезпечне діяння в стані неосудності (ч. 2 ст. 19, п. 1 ст. 93 КК України).
2. Призначення кримінального покарання із звільненням від його відбування (ч. 4 ст. 74; ст. 75, ст. 79, ст. 80 КК України).	2. Застосування спеціальної конфіскації (ст. 96-1, ст. 96-2 КК України).
3. Звільнення від подальшого відбування призначеного кримінального покарання (ст. 81, ст. 83–85 КК України).	3. Застосування до неповнолітнього, який вперше скоїв злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості примусових заходів виховного характеру із звільненням його від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 97 КК України).
4. Заміна невідбутої частини кримінального покарання більш м'яким кримінальним покаранням (ст. 82 КК України).	4. Застосування примусових заходів виховного характеру до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, скоїла суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу України (ч. 2 ст. 97 КК України).
5. Судимість (ст. ст. 88–91 КК України).	5. Звільнення фізичної особи, яка визнана суб'єктом злочину, від кримінальної відповідальності на підставі норм Загальної частини (Розділ IX) та відповідних норм Особливої частини Кримінального кодексу України.
	Щодо юридичних осіб
6. Призначення кримінального покарання із застосуванням примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудних осіб (ч. 2 ст. 20, п. 2 ст. 93 КК України).	1. Штраф (ст. 96-7 КК України).
7. Застосування примусових заходів медичного характеру щодо особи, яка скоїла злочин у стані осудності, але до постановлення вироку (або під час відбування покарання – п. 3 ст. 93 КК України) захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 3 ст. 19 КК України). Після одужання така особа може підлягати кримінальному покаранню.	2. Конфіскація майна (ст. 96-8 КК України).
8. Застосування примусового лікування поряд із призначенням кримінального покарання до осіб, які скоїли злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (ч. 1 ст. 96 КК України).	3. Ліквідація (ст. 96-9 КК України).
9. Застосування спеціальної конфіскації (ст. 96-1, ст. 96-2 КК України).	
10. Застосування щодо неповнолітнього, який скоїв злочин невеликої або середньої тяжкості, примусових заходів виховного характеру із звільненням його від кримінального покарання (ч. 1 ст. 105 КК України).	

няний законодавець прагне урізноманітнити коло заходів кримінально-правового впливу задля розширення спектра засобів реагування держави на суспільно небезпечну, протиправну поведінку особи, яка скоїла злочин (суспільно небезпечне діяння, яке передбачене у Кримінальному кодексі України як злочини). Вказані заходи розпороше-

ні у чинному Кримінальному кодексі України по різних розділах, їх правова природа та цілі чітко не визначені у кримінальному законі, що значно ускладнює їх правозастосування. 2. Розгляд ознак суб'єкта охоронних кримінально-правових відносин дав змогу класифікувати заходи кримінально-правового впливу на види.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С.С. Теория государства и права. М.: Кнорус, 2008. 400 с.
2. Лопашенко Н.А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. СПб.: Изд-во Аспанова «Юридический Центр Пресс». 2004. 480 с.
3. Митрофанов І.І. Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»; Харьк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2017. 38 с.
4. Павлова Т.О. Класифікація суб'єктів охоронних кримінально-правових відносин. Правова держава. 2018. № 30. С. 167–173.
5. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page14>
7. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»; Одеська національна юридична академія. О. 2005. 20 с.

УДК 343.34

ОБЪЕКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 258 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

THE OBJECTIVE ASPECT OF CRIME UNDER PART 1 ART. 258 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE: PROBLEMS OF DEFINITION

Попович О.С.,

аспірант кафедри кримінального права № 1

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена проблемним питанням встановлення об'єктивної сторони терористичного акту без обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність. Виокремлено обов'язкові ознаки об'єктивної сторони терористичного акту. Обрано критерії класифікації форм об'єктивної сторони терористичного акту, застосування яких дало змогу виділити п'ять її форм.

Ключові слова: терористичний акт, об'єктивна сторона терористичного акту, ознаки об'єктивної сторони, діяння, наслідки, спосіб вчинення злочину, засоби вчинення злочину.

Статья посвящена проблемным вопросам установления объективной стороны террористического акта без обстоятельств, отягчающих уголовную ответственность. Определены обязательные признаки объективной стороны террористического акта. Выбраны критерии классификации форм объективной стороны этого преступления, применение которых позволило выделить пять ее форм.

Ключевые слова: террористический акт, объективная сторона террористического акта, признаки объективной стороны, действия, последствия, способ совершения преступления, средства совершения преступления.

The article is devoted to the problems of establishing the objective aspect of a terrorist act without the aggravating circumstances. The author regards the terrorist act as a delict of active security, proving that such a definition does not apply to a terrorist act committed through minor assault under paragraph 1, Art. 258, of the Criminal Code of Ukraine.

The mandatory signs of the objective aspect of the terrorist act have been outlined. The forms of the objective aspect of this crime upon such criteria as a consequence, the method and means of a terrorist act commission have been classified.

A terrorist act as a delict of active danger and its objective aspect has been characterized by the alternative consequences as the mandatory element thereof. Such effects have been recognized as a hazard to life or health of a person or significant property damage or other grave consequences. In this case, the author considers it meaning a real danger with the maximum probability of its realization, that is, the inevitability of such consequences, which has not come only due to accidental causes.

A compulsory sign of the objective aspect of a terrorist act (except for its form as of a threat under the disposition) has been also recognized to be: a) a causal relationship between the act and the consequence; b) the method of committing this crime, which is "a provision" for these consequences. Concerning the use of weapons and blasting, the compulsory sign of the objective aspect of a terrorist act, at its corresponding forms, is c) the means of committing a crime – weapons, explosives.

The article proves that threatening to use a weapon, to explode, to commit arson, or other acts, characterized by an ability to create a hazard to life or health of a person or significant property damage or other grave consequences represents an independent form of the objective aspect of a terrorist act. In this form, this crime has a formal composition. A threat is an informational action that can be committed in any way (orally, in writing, using Internet networks, telephone, etc.). Such a threat can be real with a high probability of its realization.

Key words: terrorist act, objective side of a terrorist act, signs of an objective side, act, consequences, method of committing a crime, means of committing a crime.

Постановка проблеми. Терористичні акти є серйозною загрозою національній безпеці України, спокою в суспільстві. Наприклад, за даними Генеральної прокуратури України, тільки у 2017 р. було обліковано 1385 злочинів із попередньою кваліфікацією за ст. 258 КК України, а в 2016 р. кількість терористичних актів складала 295.

Вочевидь, що зростання терористичної загрози в українському суспільстві потребує активізації зусиль науковців, спрямованих на пошук ефективних заходів боротьби з терористичними актами, передусім із зосередженням уваги на визначенні об'єктивної сторони цього злочину та її обов'язкових ознак. Це питання є предметом науко-